הרב אליקים קרומביין

מקדש מלך

ספר מקדש מלך, בירורים בהלכות קדושת ירושלים ומקום המקדש, בנין בית הבחירה והקרבת קרבנות בזה"ז, מתורתו של מרן צבי פסח פראנק זצ"ל, ועד להוצאת כתבי מרן הרב צבי פסח פראנק זצ"ל, ירושלים תשכ"ח.

*

הפעם נעסוק בספר שאינו חדש, אך מפאת חשיבותו המרובה, ראוי להיות מוכר על ידי העוסקים בתורת המקדש. **"מקדש מלך"** דן בכל השאלות הנוגעות לבניין המקדש וחידוש העבודה. המחבר הוא הגאון והפוסק הנודע לתהילה, הרב צבי פסח פראנק זצ"ל (הרצ"פ), שהיה רבה של ירושלים בתקופת הקמת המדינה. דגשו של הספר הוא הנפקא-מינה להלכה בזמן הזה, ואולם יש בו למדנות רחבה ותוססת, המרחיבה את אופקי הסוגיות הללו הרבה מעבר למוקד המעשי המיידי. נשתדל לתאר את עניינו של הספר על פי תוכנו וגם על פי פרטים המוזכרים בהקדמתו.

רוח תחיית עם ישראל, שקרצה למימושן של הלכות המקדש במציאות, היא שעוררה את הרב פראנק זצ"ל לעמול רבות בליבון הסוגיות האלו. הרצ"פ גם השפיע על חוגי תלמידי החכמים שבירושלים שישימו כאן את עיונם.

שורשי החקירה ההלכתית בעניין חידוש העבודה נמצאים כבר בתקופת הראשונים, אך התעוררות "שיבת ציון" הפיחה בה חיים ותנופה. החכם שהאיץ את הבירור הזה היה הרב צבי הירש קלישר, תלמידו של רבי עקיבא איגר (ומחבר **"צבי לצדיק"** המודפס בגליון שולחן ערוך יורה דעה בהוצאת וילנא). חלק מבירוריו והתכתבותו עם גאוני דורו נמצאים בספרו **"דרישת ציון"**. נוסף לכך, כמה מגדולי אותו דור, כגון החתם סופר, מהר"ץ חיות ורבי יעקב אטלינגר הגיבו בספריהם על רעיונותיו של הרב קלישר. משא-ומתן זה הוא הרקע ל**"מקדש מלך"**. הרצ"פ אוסף נקודות עיקריות הפזורות בדברי קודמיו, ומאמץ את עמדותיהם כנקודות מוצא, שמהן מתפתחים דיונים מסועפים ומעניינים.

הספר מצטיין בעריכתו היוצאת-דופן. כמעט כל פרק שבו ערוך במתכונת של שלוש שכבות. ראשית כול, ישנה קומה עליונה ובסיסית: קונטרסו של הרצ"פ בענייני

המקדש, הקרוי כאן **"הר צבי"**. חיבור זה הוא פרי לימודו של הרצ"פ בתנאי מחתרת קשים בימי מלחמת העולם הראשונה, עת רדפוהו השלטונות על מנת לגרשו מן הארץ. לפני ההוצאה שלפנינו, הודפס קונטרס זה פעמיים, לאחרונה יחד עם שו"ת הר צבי, מאת הרצ"פ, חלק יורה דעה.

עם הופעתו, משך הקונטרס את תשומת לבם ואת תגובותיהם של גדולי החכמים בירושלים וגם בחוץ לארץ. הרב פראנק היה רושם לעצמו את ההערות הללו במחברות ובפתקים, ולרוב היה מוסיף עליהן כיד הפלפול הטובה עליו. מן האוצרות האלו נוצרה השכבה השנייה שבספר **"מקדש מלך"**, המודפסת כאן במקביל לקונטרס עצמו. שכבה זו נקראת **"טור מלכה"**, על שם גיטה מלכה, אשתו של הרצ"פ (בהקדמה לספר נמסרת העובדה, שהרבנית הוחזקה במעצר על ידי השלטון על מנת לאלץ את בעלה לצאת ממחבואו, אך היא הפצירה בו שלא ייכנע.).

המשא-ומתן שב**"טור מלכה"** הופך את הספר מעבודתו של מחבר יחיד לבית מדרש של ממש. גדולי אותו דור מקשים ומפרקים בניצוחו של הרצ"פ. כאן נמצא את הערותיהם של גאונים מובהקים כמו הראי"ה קוק, הרב עובדיה הדאיה (בעל **"ישכיל עבדי"**), הרב מאיר דן פלוצקי (מחבר **"כלי חמדה"**), הרב שלמה אליעזר אליפנדארי, הרב פנחס אפשטיין (שלימים היה למורה צדק של "העדה החרדית"), ועוד.

ולבסוף - הקומה השלישית שבספר, המודפסת במקביל לקודמותיה: הערותיו החשובות והמאלפות של נכדו של הרצ"פ, הדיין הרב יוסף כהן ז"ל, בשם **"הררי בשדה"**.

שלושת חלקי הספר מצטרפים ליצירה המתייחדת גם מבחינת חווית-לימוד שהיא מעניקה. הרי בתחום הקודשים, שבו דלילים המקורות הראשוניים, רגילים אנו לפגוש את המחבר הבודד, הנאבק בכוחות עצמו עם הגמרא או הרמב"ם. נדירות הן ההזדמנויות לצפות בלהקת אריות הלוחמים יחדיו את מלחמתה של תורה. כאן ניתנת לנו הזדמנות כזו בשלל נושאים הנוגעים לחידוש העבודה בימינו.

בעיה העומדת בפני המעיין בספר היא שנושאים רבים מופיעים בו בסדר מיקרי. אמנם, ישנה כותרת לכל אחד משנים עשר הפרקים שבקונטרסו המקורי של הרצ"פ (המכונה כאן **"הר צבי"**, כאמור), למשל, פרק ו נקרא "הקרבה בזמן זה שלא יהא קדשים בחוץ אף למאן דאמר לא קדשה". כלומר, הרב פראנק שואל: אם נקריב קרבנות בזמן הזה, כיצד ניתן לעקוף את איסור ההקרבה בחוץ, לפי הסוברים שקדושת המקדש בטלה עם חורבנה? האם אין לדון את מקום המזבח בזמן הזה כ"חוץ"? אלא

שעיון בגוף הפרק, ובמיוחד בתוספת הדיונים שבשתי ה"שכבות" הנוספות, יגלה שבאופן בלתי-צפוי עולה לדיון עניין נוסף: קדושת ערי חומה, בכללה ובפרטיה - האם היא קיימת בזמן הזה, ומה היחס בינה לבין קדושת המקדש וירושלים, ועוד. המשא-ומתן מכיל גם חידושים והפתעות, כגון חקירת דעת התוספות שרוב עכו"ם בתוך העיר עשוי לבטל את קדושתה. הרצ"פ כותב שהוא צירף את השיטה הזו הלכה למעשה בבעיה שהגיעה אליו. בימי הפרעות אי אפשר היה לנסוע לבית הקברות בהר הזיתים בדרך הכבושה, והיה צורך לערוך מסע הלוויה בין החומות. הרב התחשב בשיטת התוספות ובשיקולים נוספים, והתיר לבסוף. עניינים אלה הם רחוקים מתוכנו המוגדר של הפרק, וכמובן שמי שעוסק בערי חומה אינו אמור לחפש תחת הכותרת "קדשים בחוץ למאן דאמר לא קדשה".

ואולם - הספר מציע פתרון טוב לבעיה זו, בדמות מפתח נושאים יעיל המופיע בסופו. על כן, אפשר להציע בחום למי שלומד עניינים הקשורים להקרבה בחוץ, במה, שילוח טמאים, וביאת מקדש, וכמובן קדושת המקדש, ירושלים, והארץ (והיחסים ביניהן) - להכיר את הספר ולהיעזר במפתח הנושאים על מנת לאתר חומר המתקשר לתחום עיסוקו. כל זה גם בלי קשר ישיר ליישום הדברים למעשה בזמננו.

על מנת להדגים מעט את רוחו של הספר, נזכיר עניין שנידון לאחרונה מעל דפי **"מעלין בקדש"** (ד), דהיינו הסתמכות על זיהוי הצ'כרה בתור "אבן השתיה" כמקום שניתן למדוד ממנו את תחומי העזרה, וכך לקבוע לאלו מקומות יכולים טמאי מת להיכנס. הרב יונתן אדלר ביקש מידע על פוסקים, חוץ מהרדב"ז והרב צבי קלישר, המקבלים זיהוי זה להלכה. לפנינו (עמ' קכה) מובאת דעתו של הרב אליהו גוטמכר מגריידיץ שניתן למדוד מאבן השתיה "הידוע גם היום ומקומו ניכר", על מנת לקבוע את מקומו של המזבח. הרב פראנק אינו מתווכח עם העיקרון, אלא טוען שאין די בכך, כי הראשונים נחלקו האם הארון היה במערב, במזרח, או באמצעו של קודש הקודשים, ועל כן מקומו המדויק של המזבח עדיין מוטל בספק. מובן שהסתייגות זו נוגעת רק לקביעת מקום המזבח, אבל מאשרת את הרלבנטיות של "אבן השתיה" המזוהה בימינו לעניין גבולות השטח המסופק לאיסור כניסת טמאים. הנחתו של הרב פראנק ז"ל, המקובל כעמוד חזק בהוראה, ראויה להירשם בכל הקשור לוויכוח הנ"ל.

נזכיר שיקול מעניין נוסף העולה בספר, כנראה לראשונה. מתוך הנחה שהקרקע הנוכחית במקום המקדש היא הצטברות שנוצרה מעל למפלס המקורי - מהן השלכות עובדה זו להלכה? הדיון צולל לסוגיית קדושת "גגין ועליות", וכן לגדרי ה"ביטול" הנחוץ על מנת להפוך עפר חדש לחלק מן המקום שמתחתיו. עניין זה נוגע גם לרחבת

הכותל המערבי. ישנה שיטה הרואה בכותל לא את גבולו של הר הבית (כמקובל היום), אלא של העזרה. לפי זה הכניסה לרחבה תהיה בעייתית עבור טמאים, אלא אם נראה בשינוי המפלס כסיבה להקל.

לסיכום, **"מקדש מלך"** משלב את תורתו של אחד ממאורי הדור הקודם במשאם ומתנם של בעלי שם נוספים, ומהווה יצירה למדנית רצינית ומגוונת.